

BIZNESDA INQIROZ HOLATINI BAHOLASHDA TAHLILNING VAZIFALARI VA KO'RSATKICHLARI

Raxmanova Jamila Bekmirzayevna

Biznes asoslari fani o'qituvchisi

Inqiroz holatidagi korxonaning inqiroz darajasini o'rganish, sabablarini anqlash va unga qarshi sog'lomlashtirish rejalarini ishlab chiqish korxona mutaxassisilaridan tahlil qilishni talab qiladi. Inqiroz holati, uni korxona xo'jalik faoliyatiga ta'siri darajasi va inqirozni vujudga keltirgan omillarning turlari inqirozli holatni tahlil qilishni va shunga muvofiq xulosa berish bilan aniqlanadi. Korxonadagi inqiroz darajasini o'rganishda tahlilning umumiy xususiyatlari va vazifalari bilan tanishib, qaysi ko'rsatkichlar yordamida tahlil qilishni amalga oshirish bo'yicha aniqlik kiritib olish tahlil jarayonidagi muammolarni bartaraf etadi. [Shuning uchun](#), inqirozga qarshi boshqaruvning ajralmas qismlaridan biri inqiroz holatini tahlil qilish jarayonidir.

Tahlil xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini o'rganishni va shunga muvofiq tashxislash imkoniyatlarini yuzaga keltiradi. Tahlil natijasida, korxonada mavjud saqlanib turgan muammolar aniqlanadi va bartaraf etish yo'nalishlari ko'rsatiladi.

Umuman olganda, korxonaning inqiroz darajasini baholash va tahlil qilishning maqsadi – korxonada vujudga kelgan inqirozli holatni o'rganish va uni bartaraf etish zahiralarini izlab topishdan iboratdir. Mazkur maqsaddan kelib chiqqan holda, inqirozga qarshi boshqaruv sharoitida tahlil quyidagi vazifalarni bajaradi:

- O'rganilayotgan korxonaning inqirozli holatiga to'g'ri [va xolisona baho berish](#);
- Inqirozga ta'sir etuvchi barcha omillarni aniqlash, ularning ta'sirini hisoblash;
- Sog'lomlashtirish rejasining bajarilishi natijasida korxonaning moliyaviy barqarorligini ta'minlanishi, uning iqtisodiy [qudratini yaxshilanishi](#), har bir xo'jalik subyekting raqobatbardoshligini oshirilishi uchun mavjud ichki va tashqi imkoniyatlarni o'rganish;
- Korxona resurslaridan samarali va oqilona foydalanish darajasiga baho berish;

- Korxonaning iqtisodiy va moliyaviy potensialiga, uning to'lovga [qobiliyatligiga baho berish](#);
- Inqirozga qarshi boshqaruv jarayonida korxonaning iqtisodiy va moliyaviy holatini muntazam tekshirib turish;
- Korxonada inqirozga qarshi boshqaruv jarayonida samaradorlikni oshirish imkoniyatlarini aniqlash;
- Korxonaning [tijorat sirini saqlagan holda](#), uning moliyaviy ahvolini tiklanishini keng jamoatchilikka ko'rsata bilish va tashqi investorlarni korxona faoliyatini yaxshilashga jalb qilish;
- Inqirozga qarshi boshqaruvning eng qulay va nafli usullarini ishlab chiqish, ilg'or g'oya va tajribalarni o'rganilayotgan hodisaga qo'llash yo'l-yo'riqlarini ko'rsatib berish kabi jarayonlarga tegishli axborotlar [manbaini etkazib berish](#);
- Inqirozga qarshi boshqaruvning borishi bo'yicha xulosalar berish;
- Korxonani istiqboldagi startegiya va taktikasini tuzish uchun iqtisodiy ko'rsatkichlar asosini aniqlash;
- Sog'lomlashtirish rejasining bajarilishiga obyektiv baho berish hamda uni bajarishda korxonalarga bog'liq bo'lgan va bog'liq bo'lmagan omillarni bir-biridan ajratgan holda aniqlash.
- Korxonaning sog'lomlashtirish rejasini tuzish uchun tegishli axborotlar bilan ta'minlash;
- Tuzilgan sog'lomlashtirish rejasini to'g'ri va ilmiy [asoslanganligiga baho berish](#);

Inqirozga qarshi boshqaruv jarayonida tahlilning vazifalari o'sha holatdan kelib chiqib, yana bir qancha darajada ko'payishi mumkin. Bu korxona inqirozini tendensiyasiga bog'liq bo'ladi.

Ko'rinib turibdiki, bu vaziyatda tahlil o'tkazish ishlari [juda ham muhim hisoblanib](#), bu tahlilning oldiga qo'yilgan vazifalarida yaqqol namoyon bo'ladi. Mazkur vazifalarni to'g'ri va obyektiv bajarilishi inqirozga qarshi boshqaruv jarayonida qabul qilingan

qarorlarning samaradorligini yanada oshiradi. Tahlilning barcha vazifalarini bajarilishi darajasi ko'rsatkichlar tizimini to'g'ri tanlanishiga bog'liq.

Bugungi kunda, korxona inqirozini tahlil qiluvchi ko'rsatkichlar tizimini taklif etishda rang-baranglikni kuzatish mumkin.

Korxonada vujudga kelgan inqirozni tahlil qilish jarayoni va uning yo'nalishlari xilma-xil bo'lib, buni uchta katta guruhga bo'lib o'rganish mumkin:

1. Korxonaning inqirozli holatini turli guruhdagi ko'rsatkichlar kompleksi asosida tahlil qilish.
2. Korxona iqtisodiy ahvolini reyting asosida baholash.
3. Korxona moliyaviy holatini omilli modellari yordamida baholash.

Mazkur ko'rsatkichlar guruhi ko'plab tahlilchilar tomonidan deyarli barcha adabiyotlarda bir xil ko'rsatilib, ularni to'rtta yirik guruhga bo'linadi:

1. Likvidlik koeffitsientlari;
2. Moliyaviy mustahkamlik koeffitsientlari;
3. Ishchanlik [faolligi koeffitsientlari](#);
4. Rentabellik ko'rsatkichlari.

Korxonadagi inqiroz darajasini mana shu ko'rsatkichlar tizimi yordamida to'rt tomondan baho beriladi. Likvidlik ko'rsatkichlari majburiyatlarni qoplash darajasini, moliyaviy mustahkamlik koeffitsientlari korxonaning moliyaviy holatini, ishchanlik ko'rsatkichlari korxona mablag'larini aylanuvchanligini va rentabellik foydasining nisbiy holatini ko'rsatib beradi.

Inqiroz holatidagi korxonaning inqiroz darajasini o'rganish, sabablarini anqlash va unga qarshi sog'lomlashtirish rejalarini ishlab chiqish korxona mutaxassislaridan tahlil qilishni talab qiladi. Inqiroz holati, uni korxona xo'jalik faoliyatiga ta'siri darajasi va inqirozni vujudga keltirgan omillarning turlari inqirozli holatni tahlil qilishni va shunga muvofiq xulosa berish bilan aniqlanadi. Korxonadagi inqiroz darajasini o'rganishda tahlilning umumiy xususiyatlari va vazifalari bilan tanishib, qaysi ko'rsatkichlar yordamida tahlil qilishni amalga oshirish bo'yicha aniqlik kiritib olish tahlil jarayonidagi muammolarni

bartaraf etadi. [Shuning uchun](#), inqirozga qarshi boshqaruvning ajralmas qismlaridan biri inqiroz holatini tahlil qilish jarayonidir.

Tahlil xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini o‘rganishni va shunga muvofiq tashxislash imkoniyatlarini yuzaga keltiradi. Tahlil natijasida, korxonada mavjud saqlanib turgan muammolar aniqlanadi va bartaraf etish yo‘nalishlari ko‘rsatiladi.

Umuman olganda, korxonaning inqiroz darajasini baholash va tahlil qilishning maqsadi – korxonada vujudga kelgan inqirozli holatni o‘rganish va uni bartaraf etish zahiralarini izlab topishdan iboratdir. Mazkur maqsaddan kelib chiqqan holda, inqirozga qarshi boshqaruv sharoitida tahlil quyidagi vazifalarni bajaradi:

- O‘rganilayotgan korxonaning inqirozli holatiga to‘g‘ri [va xolisona baho berish](#);
- Inqirozga ta’sir etuvchi barcha omillarni aniqlash, ularning ta’sirini hisoblash;
- Sog‘lomlashtirish rejasining bajarilishi natijasida korxonaning moliyaviy barqarorligini ta’minlanishi, uning iqtisodiy [qudratini yaxshilanishi](#), har bir xo‘jalik subyekting raqobatbardoshligini oshirilishi uchun mavjud ichki va tashqi imkoniyatlarni o‘rganish;
- Korxona resurslaridan samarali va oqilona foydalanish darajasiga baho berish;
- Korxonaning iqtisodiy va moliyaviy potensialiga, uning to‘lovga [qobiliyatligiga baho berish](#);
- Inqirozga qarshi boshqaruv jarayonida korxonaning iqtisodiy va moliyaviy holatini muntazam tekshirib turish;
- Korxonada inqirozga qarshi boshqaruv jarayonida samaradorlikni oshirish imkoniyatlarini aniqlash;
- Korxonaning [tijorat sirini saqlagan holda](#), uning moliyaviy ahvolini tiklanishini keng jamoatchilikka ko‘rsata bilish va tashqi investorlarni korxona faoliyatini yaxshilashga jalb qilish;
- Inqirozga qarshi boshqaruvning eng qulay va nafli usullarini ishlab chiqish, ilg‘or g‘oya va tajribalarni o‘rganilayotgan hodisaga qo‘llash yo‘l-yo‘riqlarini ko‘rsatib berish kabi jarayonlarga tegishli axborotlar [manbaini etkazib berish](#);
- Inqirozga qarshi boshqaruvning borishi bo‘yicha xulosalar berish;

- Korxonani istiqboldagi startegiya va taktikasini tuzish uchun iqtisodiy ko'rsatkichlar asosini aniqlash;
- Sog'lomlashtirish rejasining bajarilishiga obyektiv baho berish hamda uni bajarishda korxonalarga bog'liq bo'lgan va bog'liq bo'lmagan omillarni bir-biridan ajratgan holda aniqlash.
- Korxonaning sog'lomlashtirish rejasini tuzish uchun tegishli axborotlar bilan ta'minlash;
- Tuzilgan sog'lomlashtirish rejasini to'g'ri va ilmiy [asoslanganligiga baho berish](#);

Inqirozga qarshi boshqaruv jarayonida tahlilning vazifalari o'sha holatdan kelib chiqib, yana bir qancha darajada ko'payishi mumkin. Bu korxona inqirozini tendensiyasiga bog'liq bo'ladi.

Ko'rinib turibdiki, bu vaziyatda tahlil o'tkazish ishlari [juda ham muhim hisoblanib](#), bu tahlilning oldiga qo'yilgan vazifalarida yaqqol namoyon bo'ladi. Mazkur vazifalarni to'g'ri va obyektiv bajarilishi inqirozga qarshi boshqaruv jarayonida qabul qilingan qarorlarning samaradorligini yanada oshiradi. Tahlilning barcha vazifalarini bajarilishi darajasi ko'rsatkichlar tizimini to'g'ri tanlanishiga bog'liq.

Bugungi kunda, korxona inqirozini tahlil qiluvchi ko'rsatkichlar tizimini taklif etishda rang-baranglikni kuzatish mumkin.

Korxonada vujudga kelgan inqirozni tahlil qilish jarayoni va uning yo'nalishlari xilma-xil bo'lib, buni uchta katta guruhga bo'lib o'rganish mumkin:

1. Korxonaning inqirozli holatini turli guruhdagi ko'rsatkichlar kompleksi asosida tahlil qilish.
2. Korxona iqtisodiy ahvolini reyting asosida baholash.
3. Korxona moliyaviy holatini omilli modellari yordamida baholash.

Mazkur ko'rsatkichlar guruhi ko'plab tahlilchilar tomonidan deyarli barcha adabiyotlarda bir xil ko'rsatilib, ularni to'rtta yirik guruhga bo'linadi:

1. Likvidlik koeffitsientlari;
2. Moliyaviy mustahkamlik koeffitsientlari;
3. Ishchanlik [faolligi koeffitsientlari](#);

4. Rentabellik ko'rsatkichlari.

Korxonadagi inqiroz darajasini mana shu ko'rsatkichlar tizimi yordamida to'rt tomondan baho beriladi. Likvidlik ko'rsatkichlari majburiyatlarni qoplash darajasini, moliyaviy mustahkamlik koeffitsientlari korxonaning moliyaviy holatini, mshchanlik ko'rsatkichlari korxona mablag'larini aylanuvchanligini va rentabellik foydasining nisbiy holatini ko'rsatib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ш.М.Мирзиёев Худудларда тадбиркорликни ривожлантириш ва аҳоли бандлигини таъминлаш борасида видеоселлатор йигилишидаги маърузасидан. 08.04.2021 йил.
2. Узбекистон Республикаси Давлат статистика кумитаси. "Узбекистонда кичик тадбиркорлик" Тошкент - 2020 й. статистик туплами маълумотлари асосида муаллиф томонидан хисобланган.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Пер. с нем. М.: Изд-во Прогресс, 1982. 159 с.
4. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / (предисл. В.С. Автономова; пер. с нем. В.С. Автономова, М.С. Любского, А.Ю. Чепуренко; пер. с англ. В.С. Автономова, Ю.В. Автономова, Л.А. Громовой, К.Б. Козловой, Е.И. Николаенко, И.М. Осадчей, И.С. Семененко, Э.Г. Солаева). - М.: Эксмо, 2008.-864 с.
5. Макс Вебер. Хозяйство и общество: очерки понимающей социологии: в 4 т. (пер. с нем.); сост., общ. ред. и предисл. Л.Г. Ионина; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». - М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2016. 447 с.